

демографічну політику на забезпечення інтересів України, враховуючи міжнародні правові норми, визначити перспективу реформування шлюбно-сімейного законодавства.

1. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 509.

2. Сімейний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 04.10.2017 р. Київ: Алерта, 2017. 78 с.

3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 509.

4. Ревуцька І.Е. Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2018. 207 с.

Людмила ЗАГОРУЙ

кандидат юридичних наук

(Луганський державний університет

внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка,

м. Северодонецьк Луганської обл., Україна)

РОЗШИРЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Політика європейської інтеграції, яка обрана Україною, передбачає практичні кроки у сфері реформування процесуального законодавства та судової системи. З урахуванням цього питання щодо доступу до правосуддя, достатнього для забезпечення права особи на справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з огляду на принцип верховенства права, залишається актуальним.

Вважаємо, одним з найважливіших питань є визначення напрямів розширення доступу до правосуддя особливо для внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених, учасників бойових дій, людей з інвалідністю, жертв сексуального або домашнього насильства та інших вразливих верств населення. Вказаний процес складний, динамічний та багатовекторний, зокрема, це робота стосовно удосконалення судової влади, підвищення її прозорості, суддівської незалежності, звільнення від будь-якого політичного впливу, «... спонукання, тиску, погроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-чийого боку та з будь-якою метою ...» [1], відповідності міжнародним стандартам і практиці Європейського суду з прав людини, а також якісне покращення юридичної світи та створення ефективної системи перепідготовки суддів. Слушно звернути увагу і на доцільність системної роботи на рівних рівнях щодо інформування

про права людини та громадянина та способи їх захисту.

Розширення доступу до правосуддя також зумовлено необхідністю покращення процедурної доступності юридичних послуг, формуванням оптимальної системи судових витрат, впровадженням адаптованих до сучасних викликів механізмів надання правової допомоги, запровадженням альтернативних способів вирішення спорів. Сучасні виклики на ґрунті інформаційних технологій обумовлюють доступ до правосуддя ще й технічними можливостями. Новим потужним мотиватором доцільності використання інформаційних технологій стала пандемія COVID-19, оскільки введення тривалих обмежувальних заходів суттєво вплинуло на життя майже кожної людини.

З жовтня 2021 року в Україні започатковано функціонування трьох підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС) – «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистеми відеоконференцзв'язку для участі в судових засіданнях, конфіденційного спілкування адвоката з клієнтами та між собою. Повноваження адвоката перевіряються перед вчиненням тих чи інших дій з підсистемами.

Отже, інноваційним рішенням щодо розширення доступу до правосуддя можна вважати реалізацію проекту «Електронний суд». З цього приводу в науці поширеною є думка про те, що електронне судочинство більшою мірою гарантуватиме доступ до правосуддя, швидкість розгляду справ судами, сприятиме якості судових рішень, контролю сторін за розглядом справи та економії судових витрат, посилить змагальність і публічність судових процесів [2, 105; 3, с. 104; 4, с. 227]. Вважаємо такий підхід небезспірним, але перспективним. Хоча, можливо, в даному питанні ми відстали від інших країн на багато років. В Україні Концепція «Електронний суд» була розроблена у 2012 році Державним підприємством «Інформаційні судові системи» [5], а 11 грудня 2014 р. Радою суддів України затверджена нова Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки в якій визначено плани заходів щодо розвитку електронного правосуддя, спрямовані на вирішення стратегічних питань – це доступ до правосуддя та використання інноваційних технологій та поліпшення судового процесу [6, с. 24]. На той час система електронного правосуддя вже працювала в Сінгапурі – це Система електронної подачі документів (Electronic Filing System) [7, с. 11]. В європейських країнах високий рівень інтеграції ІТ в судочинство діє у Франції, Німеччині, Швеції, Латвії, Болгарії, Нідерландах, Фінляндія, Норвегія, Австрії, Великій Британії та в інших країнах. Зокрема, Австрія розробила Elektronischer Rechtsverkehr (ERV) або систему електронного юридичного спілкування. В Англії та Уельсі створили спеціальний суд для розгляду онлайн-справ про дрібні грошові застави великих позивачів. У Франції створена Contact Video Justice (правосуддя через відеосистему) – адміністративні віртуальні стійки з доступом до

інтернету, що дозволяють громадянам робити запит, отримувати й підписувати документи, розмовляти з юристом, використовуючи вебкамеру [8]. Також в ЄС розроблені чотири рівні електронної взаємодії між громадянами та владою: – онлайн-інформація про загальнодоступні послуги; – одностороння взаємодія: завантаження форм із сайтів; – двостороння взаємодія: обробка форм (у тому числі аутентифікація), процесуальні дії в цифровій формі; – транзакція: робота зі справою, прийняття та оголошення рішення, оплата [9, с. 4]. Загалом певна частина цих рекомендацій була впроваджена в діяльність національного суду, як-от: оприлюднення судових рішень, судової статистики, автоматизація документообігу, вдосконалення засобів внутрішньої та зовнішньої комунікації, аналітики, статистики тощо. Проте, як зазначають науковці, усі ці заходи «... у сукупності не здатні перевести судову систему України на вищий рівень електронної взаємодії між громадянами та владою» [7, с. 15], оскільки вони не мали стратегічного характеру. Однак оптимізму додає реформування процесуального законодавства з 2017 року, яке було побудовано на концепції втілення в традиційну процесуальну форму окремих елементів електронного судочинства, зокрема: обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу; участь учасників справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції; направлення судових рішень та інших процесуальних документів учасникам судового процесу; вчинення інших процесуальних дій в електронній формі з застосуванням Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи тощо.

Відтак, очевидно, що введена в дію підсистема «Електронний суд» свідчить, що Україна рухається в напрямку побудови інформаційного суспільства. Підґрунтям для цього є концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проєкту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки [10]. Але чи не вплине розвиток інновацій у судовій сфері на доступність правосуддя, оскільки все повинно бути передовсім на користь особи. Це фундаментальне питання, але в даному випадку ми маємо на увазі лише спрощення доступності, що дозволить, наприклад, звертатися до електронного суду будь-якій людині навіть без допомоги адвоката, оскільки в цивільному процесі надання правової допомоги не є обов'язковим як у кримінальному провадженні; оформлювати звернення через систему заповнення встановлених процесуальних форм (мета – прибирати процесуальні перепони, пов'язані з надмірним формалізмом, які заважають або зменшують можливості звернення до суду) та отримувати онлайн-консультації; звертатися до суду на будь-якій мові з автоматичним його перекладом.

У той же час, зважаючи на рівень інформаційно-цифрових технологій громадян та певні питання з Інтернет-покриттям на всій території України

(особливо у віддалених від міста куточках) та постійним здорожчанням цих послуг, поки що доцільно залишити і можливість користування традиційними способами комунікації з судом. Тобто, повинен бути вибір: чи надсилати документи за допомогою електронного суду, чи робити це поштою. З огляду на кардинальне реформування судового процесу деякі науковці вважають, що форма електронного судочинства має бути основною, а паперова форма лише у виключних випадках [7, с. 31]. Такий підхід заслуговує на увагу, але на сьогодні, на нашу думку, є категоричним.

Реалізація можливостей повинна забезпечуватися не тільки потужними технічно-інформаційними засобами, а також ефективними заходами забезпечення захисту інформації та кіберзахисту, оскільки є виклики (хакерські атаки різних форматів), які не можна ігнорувати. А це питання до держави, оскільки вона повинна вбезпечувати та збільшувати доступність до правосуддя на рівні законодавчої, виконавчої та судової влади.

1. Бангалорські принципи поведінки суддів. Схвалено резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text.

2. Білоус В. В. Інноваційні напрямки інформатизації судочинства. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jm/Soc_Gum/Trsek/2011_11/Bilous.pdf.

3. Кушакова-Костицька Н. В. Електронне правосуддя: Українські реалії та зарубіжний досвід. *Юрид. часоп. Нац. акад. внутр. справ.* №1. 2013. С. 103–109. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe.

4. Каланча І. А. Міжнародний досвід використання електронного сегмента в кримінальній процесуальній діяльності суду. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/6/50.pdf>.

5. Концепція електронного суду України: розроблена ДП «Інформаційні судові системи». Київ, 2012. URL: http://www.kbs.org.ua/files/koncept_d.pdf.

6. Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 роки. 31с. URL: <http://court.gov.ua/142663/>.

7. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Харків: Право, 2016. 72 с. (Серія «Інноваційне суспільство і розвиток законодавства»).

8. Європейське судочинство: досвід Європи. URL: <https://loyer.com.ua/uk/elektronne-sudochynstvo-dosvid-yevropy/>.

9. Дорі Рейлінг. Інформаційні технології у судах Європи: думки, практика та інновації. URL: <http://home.hccnet.nl/a.d.reiling/html/Information%20>.

10. Концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки. Державна судова адміністрація України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001750-22#Text>.